

NOTE DE TOPOGRAFIE MEDIEVALĂ DOBROGEANĂ

DE

SILVIA BARASCHI și CONSTANTIN CHERA

Harta nautică pisană din veacul al XIII-lea, mult deteriorată în zona litoralului Mării Negre¹, lasă totuși să se citească pe țărmul apusean, la nord de Caliacra, trei nume: *Pangalia*, *Costanza* și *Zanauarda*².

Dacă primele două nume nu au creat niciodată dificultăți de identificare, fiind vorba limpede de Mangalia și Constanța, două porturi și azi în funcțiune, cel de-al treilea a constituit un subiect de discuție în cadrul problemelor de geografie istorică a Dobrogei medievale.

Prima formă în care apare toponimul este *Zanauarda*, dar grafia sa cunoaște, în hărțile secolelor următoare, variante numeroase amintite de cei care s-au ocupat de țărmul românesc al Mării Negre în evul mediu³.

Citeva informații prețioase ne oferă portulanele grecești cunoscute din manuscrise târzii⁴. Portulanul descoperit de Dimitrie Tagias⁵ în 1559, care conține informații privind secolul al XIV-lea⁶, menționează *Zavarna*, ca o gură a Dunării⁷. În portulanul grec de la Leyda⁸, al cărui text este conservat într-un manuscris din 1553 și care descrie de asemenea stări anterioare veacului în care a fost copiat⁹, numele de care ne ocupăm apare cu grafia *Tzanavarda*. Din păcate o lacună a manuscrisului ne lipsește de o știre importantă și anume distanța dintre *Glossida* și *Tzanavarda*. Aflăm însă că aceasta din urmă „este un bun port” și că la intrarea sa, care se află spre sud, se văd movile rotunjite. Fundul apei este „bun, curat și adânc de patru brațe”¹⁰.

¹ A. E. Nordenskiöld, *Periplus. An Essay of the Early History of Charts and Sailing-Directions*, Stockholm, 1897, p. 25; N. Grămadă, ED, 4, 1930, p. 247; G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, pl. II; Marin Popescu-Spînel, *România în istoria cartografiei pînă la 1600*, I, București, 1938, p. 83.

² Numele apare și pe o hartă (pl. III) din Atlasul Luxoro, datat la unii autori în veacul al XIV-lea; N. Grămadă, *op. cit.*, p. 249; O. Iliescu, Studii, 25, 1972, 3, p. 446.

³ N. Grămadă, *op. cit.*, p. 240; C. Clhodaru, Studii, 11, 1968, 2, p. 238; Tudor Mateescu, *Tarh Enstittüsil Dergisi*, 2, 1971, Istanbul, p. 298.

⁴ Portulanul din codexul Hamilton, datînd din secolul al XIII-lea, nu menționează *Zanavarda*. Bachtlo Motzo, în *Analele facultății de litere și filozofie, Cagliari*, 1947, VIII, textul referitor la țărmul portului apusean la p. 129—131.

⁵ A. Delatte, *Les portulans grecs*, Liege-Paris, 1947; Petre Ș. Năsturel, SCIV, 8, 1957, 1—4, la p. 296—297 reproducerea textului editat de A. Delatte și traducerea în limba română; *Călători străini despre țările române*, volum îngrijit de Marla Holban, I, București, 1968, p. 13—16.

⁶ Petre Ș. Năsturel, *op. cit.*, p. 301; *Călători străini despre țările române*, p. 14.

⁷ *Ibidem*, p. 297; *Călători străini despre țările române*, p. 16.

⁸ A. Delatte, *Les portulans grecs. II. Complements*, Bruxelles, 1958; P. Ș. Năsturel, recenzie în *Dacla*, N. S., 5, 1961, p. 616—617.

⁹ *Idem*, RER, 13—14, 1974, p. 123.

¹⁰ *Ibidem*, p. 132—133. Un „braț” este egal cu 1,83 m.

Zanavarda este menționată și în alte documente cartografice din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XVIII-lea¹¹.

Prima încercare de identificare îi aparține lui Cornelio Desimoni¹² care în 1868 credea că Zanavarda poate fi localizată la Kargalik (azi satul Corbu din județul Constanța). W. Tomaschek se pronunța în 1886 pentru portul Karaharman, opinie îmbrățișată ulterior de C. Jirecek (1889), A. P. Arbore (1921) și C. Cihodariu (1968)¹³. Între timp, în 1909, K. Kretschmer, în studiul său asupra istoriei cartografiei și nauticii, localizase Zanavarda la Cernavodă, idee pe care o preia și geograful român Marin Popescu-Spineni (1938)¹⁴. N. Grămadă propusese deja o altă localizare (1930) și anume la Jurilovca¹⁵, sat aflat pe malul apusean al Razelmului, în dreptul singurei porțițe prin care azi lacul comunică cu marea. În 1957 Petre Ș. Năsturel socotea că Zanavarda nu poate fi decît chiar gura Porțiței, dar, ulterior a renunțat la această propunere în favoarea celei făcute de N. Grămadă¹⁶.

Constatăm deci că în decurs de peste un secol s-au făcut patru propuneri de localizare a Zanavardei. Trei dintre ele nu aveau șanse de a fi acceptate: Kargalic (Corbu) se află la mare distanță de țărmul maritim, Cernavodă este un port dunărean, iar la Jurilovca nu cunoaștem urme medievale tirzii¹⁷. Or, Zanavarda este menționată în documentele cartografice din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XVII-lea, ba chiar și în cel de-al XVIII-lea.

Singura localizare plauzibilă este cea de la Karaharman. Dar unde și ce a fost Karaharmanul?

La această întrebare a răspuns încă din 1971 Tudor Mateescu în studiul său cu caracter monografic intitulat „Un oraș dispărut din Dobrogea — Karaharman”¹⁸.

Într-adevăr, Karaharman este un oraș nu numai dispărut, ci și uitat, căci pînă la Tudor Mateescu nu s-a mai aplecat nimeni asupra sa deși ar fi meritat cu prisosință. Deoarece studiul său a apărut la Istanbul, rămînînd mai puțin folosit, ba chiar necunoscut unor cercetători, fie-ne permisă o foarte scurtă prezentare a istoriei orașului așa cum se desprinde ea din lucrarea elaborată de Tudor Mateescu, pe baza a numeroase izvoare scrise (cartografice, istorice, relatări de călătorie, registre vamale, regulamente portuare etc).

¹¹ T. Mateescu, *op. cit.*, p. 299 și bibliografia, passim.

¹² C. Desimoni, *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, 5, 1868, fasc. 2, p. 245.

¹³ W. Tomaschek, *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Classe*, 113, 1886, p. 308; C. Jirecek, *Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, philosophisch-historisch-philologische Classe*, 1889, p. 16; A. P. Arbore, *Analele Dobrogei*, 2, 1921, 3, p. 348; C. Cihodariu, *op. cit.*, p. 237.

¹⁴ K. Kretschmer, *Die italienischen Portolane des Mittelalters. Ein Beitrag zur Geschichte der Kartographie und Nautik*, Hildesheim, 1962 (reeditare), p. 642; Marin Popescu-Spineni, *op. cit.*, I, p. 83.

¹⁵ N. Grămadă, *op. cit.*, p. 240.

¹⁶ Petre Ș. Năsturel, *SCIV*, 8, 1957, 1—4, p. 302; *idem*, *RER*, 13—14, 1974, p. 133.

¹⁷ În aplecerea satului Jurilovca, la Vișina au fost descoperite recent urme materiale din secolele X—XI aparținînd unei așezări rurale. Nu se cunosc în zonă fortificații de piatră tirzii. Inf. Marla Coja. Vezi și raportul asupra sondajului de la Vișina efectuat de Mihaela Mănușu (Sesiunea de rapoarte preliminară, Tulcea, 1980).

¹⁸ T. Mateescu, *op. cit.*, p. 297—343.

În toată perioada dominației otomane Karaharman a fost unul din principalele porturi dobrogene, de fapt unicul port maritim între Constanța și Gurile Dunării. Sursele analizate arată că orașul avea o intensă activitate comercială. Aici veneau din Dobrogea și de peste Dunăre ca și din alte părți mai îndepărtate ale lumii numeroase și variate mărfuri : produse agricole (în special grâu), animale vii, blănuri și piei, produse de artizanat, pește și lemn din apele și insulele Dunării, articole de îmbrăcăminte, olărie, sclavi. Cele mai multe produse luau calea către Istanbul, altele pătrundeau prin intermediul Dobrogei în țările române.

La 1652 orașul avea 300 de case ¹⁹ acoperite cu șindrilă și olane, o geamie, 70—80 de hanuri pentru negustori și mărfuri, și era apărat de o fortificație din piatră construită în 1629. În secolele XV-XVII orașul era locuit de o populație creștină în mare parte românească — alături de care se așezaseră coloniștii musulmani aduși de autoritățile turcești.

Perioada de maximă dezvoltare a orașului se plasează în a doua jumătate a secolului al XVI-lea pînă către mijlocul secolului al XVIII-lea. Afectat mult de războaiele ruso-turce, care se poartă pe teritoriul Dobrogei, orașul începe să decadă. În prima jumătate a secolului al XIX-lea harta rusă din 1828-1829 menționează Karaharmanul ca un sat avînd 35 de case. Ceva mai tîrziu activitatea sa portuară încetează definitiv, la 1865—67 servind navigației doar ca punct de orientare a vaselor ce se aflau în larg. În 1878 autoritățile românești înregistrează satul cu grafia Caraharman, nume păstrat pînă la 1926 cînd se schimbă în Vadu.

Documentele cartografice înregistrează portul Karaharman începînd cu veacul al XVIII-lea. În alte surse (regulamente vamale, registre de mărfuri, relatări de călătorie) el este menționat din veacul al XVI-lea. Prima formă a numelui pare să fi fost *Karaharmanlık*.

Istoria orașului Karaharman s-a desfășurat deci în teritoriul actualului sat Vadu ²⁰. Acesta este așezat pe malul apusean al lacului Sinoe, în extrema sa sudică, neavînd astăzi legături cu marea. La sfîrșitul veacului trecut situația era cu totul alta : lacul comunica cu marea prin intermediul unui canal natural ²¹ ce despărțea insula Chituc de țărmlul dobrogean. În mijlocul canalului, între grind și țărml, se afla un ostrov mic, alungit ca formă, care crea de o parte și de alta a sa două canale înguste ce se uneau în sudul insuliței. Această porțiune lungă de peste 1,5 km se numea Gura Buazului și aici a evoluat orașul, portul și cetatea Karaharman ²².

¹⁹ Pentru comparație: Constanța avea în aceeași vreme 150 de case, 1 geamie, 40—50 de hambare și cîteva prăvălii. Evlla Celebi, în *Călători străini despre țările române*, VI, partea a II-a îngrijită de Mustafa A. Mehmet, București, 1976, p. 385; vezi și comentariul la p. 324.

²⁰ T. Mateescu, *op. cit.*, p. 297 și 309—310.

²¹ M. Ionescu-Dobrogeanu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București, 1904, p. 217; T. Mateescu, *op. cit.*, p. 309, vezi și notele 83, 85.

²² M. Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, harta generală a Dobrogei; vezi și harta ce însoțește studiul lui T. Mateescu.

În mod eronat Karaharman a fost plasat, în hărțile vechi, pe malul mării, pînă în 1854 cînd dr. Camille Allard atrage atenția asupra acestei inexactități și face corectura necesară ²³.

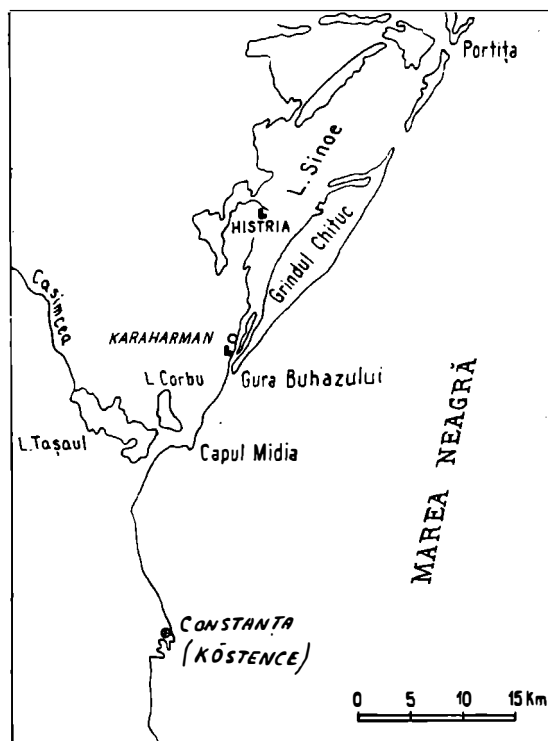

Fig. 1. Karaharman și împrejurimile sale (după Tudor Mateescu).

Să ne întoarcem acum la problema localizării Zanauardei.

Tudor Mateescu crede că Zanavarda este o cetate portuară datînd din epocă bizantină. Considerat de origine turanică, numele său ciudat este explicat prin prezența pecenegilor în Dobrogea, care ar fi schimbat numele grecesc al așezării astfel încît în hărțile italienești din veacurile XIII — XIV portul apare marcat ca *Zanauarda*, *Zanavarna* etc. ²⁴.

Se știe că în momentul cuceririi Dobrogei de către turci unele cetăți vechi sînt distruse, altele primesc garnizoane otomane intrînd în administrația imperială care, după 1444 trece la o politică de colonizare a teritoriului. Concomitent au avut loc și schimbări de toponimie, denumiri noi, turcești, înlocuindu-le pe cele vechi ²⁵. În acest moment plează Tudor Mateescu a doua schimbare a numelui cetății de la Gura Buzului, adică înlocuirea numelui de *Zanavarda* cu *Karaharman*.

²³ C. Allard, *Souvenirs d'Orient. La Bulgarie orientale*, Paris, 1864, p. 102, harta 2.

²⁴ T. Mateescu, *op. cit.*, p. 301—302.

²⁵ *Ibidem*, p. 306; Anca Ghlață, ARSR—MSI, seria 4, tom 1, 1975—1976, p. 79.

Dacă în ceea ce privește împrejurările apariției numelui de Zana-
varda (secolul al XI-lea) avem unele rezerve²⁶, sintem într-un totu
de acord cu omologarea Zana-
varda-Karaharman. Deși exprimată acum
aproape un veac de Wilhelm Tomaschek, ipoteza este prima oară bine
susținută de către Tudor Mateescu care valorifică o serie de documente
cartografice mai târziu ca și unele surse turcești²⁷.

Iată care sînt argumentele sale :

1. În harta lui Iacobo Castaldo din 1584 Zana-
varda apare ca cetate, avînd un turn mare și alte două mici²⁸. Permanența numelui respectiv
în hărțile italiene se explică, după cum bine subliniază Tudor Mateescu,
atît prin tendințele arhaizante ale cartografilor, cît și prin insuficiența
informare a geografilor apuseni despre stările din Imperiul otoman. 2. Călă-
torul turc Evlia Celebi, care a vizitat Karaharmanul la 1652, afirmă că
orașul a fost port din timpurile vechi. Tot el informează că fortificația
acestuia a fost distrusă complet de către turci după cucerirea Dobrogei.
Nu poate fi vorba despre cetatea turcească, deoarece despre construirea
acesteia în 1629 ne relatează chiar Evlia Celebi, descriînd-o cu detalii²⁹.
3. Hărțile târziu din veacul al XVIII-lea și al XIX-lea plasează portul
Karaharman exact în locul în care apărea anterior Zana-
varda, adică în sudul lacului Sinoe³⁰.

Adăugăm la acestea observația oferită de portulanul grec de la
Leyda care spune că la intrarea în portul *Tzanavarda* sînt movile rotun-
jite, fapt ce corespunde împrejurimilor de la Vadu : terenul este nisipos,
cu dune maritime, dominat către nord și vest de movile. Cît privește
intrarea în port — prin Gura Buazului — aceasta este într-adevăr înspre
sud.

Fundul canalului, bun și curat, adînc de peste 7 m în veacul al
XIV-lea, s-a înălțat însă treptat din pricina depunerilor de mil și nisip.
În veacul al XVII-lea activitatea portului era deja uneori stînjinită de
innisiparea Gurii Buazului³¹, proces care va fi atît de rapid și ireversibil
încît, către mijlocul secolului al XVIII-lea, a fost necesară amenajarea
unui mic port la Capul Midia pentru încărcarea cerealelor pe marile vase
maritime ce nu mai puteau pătrunde pe canal, în vechiul port. Acesta
este folosit din ce în ce mai puțin, fiind înlocuit cu Balciul, devenit în
secolul al XIX-lea principalul port cerealier al Dobrogei.

După 1856 informațiile despre Karaharman sînt foarte rare.

În septembrie 1882, cu prilejul unor măsurători de teren efectuate
în Dobrogea, se constată în satul Caraharman existența unor ruine, pe
o suprafață de 25 ha și un cimitir abandonat de 2 ha³².

²⁶ Sursele nu îngăduie să înțelegem că în teritoriul primit de Kegen ar fi intrat și cetățile
maritime. Vezi și opinia lui Anca Ghiață care consideră Zana-
varda un toponim turcizat, dovedind
însă că a fost preluat de la populația locală. Anca Ghiață, *op. cit.*, p. 79.

²⁷ Vezi și discuția asupra acestei identificări bazată pe alte informații cartografice la Silvia
Baraschi, *Geografia istorică a Dobrogei în secolele XI—XIV*, manuscris.

²⁸ M. Popescu-Spleni, *op. cit.*, II, harta 46. Vechea fortificație apare și în documente
anterioare anului 1584. Vezi Victor Eskenasy, *Revista de istorie*, 33, 1980, 4, p. 761.

²⁹ Evlia Celebi, în *Călători străini* . . . , VI, p. 386—387.

³⁰ T. Mateescu, *op. cit.*, p. 300—301.

³¹ Mustafa A. Mehmet, *Studii*, 18, 1965, 5, p. 1114.

³² T. Mateescu, *op. cit.*, p. 343.

În noiembrie–decembrie 1980 am efectuat, în două scurte reprize, cercetări perieghetice în zona satului Vadu. Casele locuitorilor de azi sînt retrase cu cîteva sute de metri de la malul apei. Pe terenul liber de la țarmul jos, exact în fața satului, se pot vedea numeroase urme materiale, resturi ale vechiului oraș: fragmente ceramice, de olane și țigle, pietre. Din loc în loc urmele unor șanțuri, ce închid fronce rectangulare, delimitează de fapt vechi locuințe ale căror temelii de piatră au fost demontate și reutilizate. Materialele recoltate sînt reprezentate de cîteva fragmente de olane, piroane, o monedă fragmentară de bronz, ceramică comună și smălțuită lucrată din pastă roșie, bine arsă. Cîteva cioburi dintre cele smălțuite sînt confecționate din pastă albă, caolinată. Smălțul, colorat în diferite nuanțe de verde, alcătuieste fondul pe care apar uncori pete sau dungii mai închise. În ceramica comună este prezentată decorația cu pale de humă albă. Cu excepția unor torți late, cu nervuri, și a unei buze de strachină cu un profil ce pare a fi mai timpuriu, majoritatea materialelor ceramice aparțin perioadei medievale tîrzii, ulterioare veacului al XV-lea³³.

În partea de sud a zonei cu urme vechi de la Vadu, pe malul lacului, se construiește azi o fabrică de sticlă. În șanțurile săpate pentru conducte și cabluri electrice am observat niveluri de locuire suprapuse, blocuri de piatră, lentile de lut ars, cenușă și cărbune marcînd locuințe incendiate, fragmente ceramice etc. Stratul arheologic care se află foarte aproape de suprafața pămîntului are, în această zonă, o grosime de 0,50–1,50 m.

Tot în perimetrul viitoarei fabrici am constatat existența unui cimitir vechi documentat prin cinci schelete întregi (care apăreau în profilul șanțurilor amintite) și prin alte oase umane aruncate de săpători. Schelele erau orientate VE, fiind deci creștine.

Sursele scrise invocate de Tudor Mateescu în studiul său, ca și cele la care se referă mai recent Anca Ghiță arată că, deși procesul de colonizare cu musulmani, început în veacul al XVI-lea, s-a intensificat, populația creștină, în rîndurile căreia majoritatea o alcătuiău românii, a continuat să viețuiască în Dobrogea. În secolele XVI–XVII toponimul Karaharman apare însoțit de cuvîntul *giberan* = creștin (Karaharman – giberan, diferit de Karaharman-muslim). Nu este vorba de două localități cu același nume, ci de două cartiere ale aceleiași așezări, în care locuiau cei de baștină și, respectiv, elementele musulmane colonizate³⁴. În sensul acesta trebuie înțeleasă desigur denumirea „Ghiaurchioi” (= satul creștinilor) prin care localnicii desemnează și azi un promontoriu înălțat cu 3–4 m față de întinderea plană din jur, aflat în partea de nord-est a satului.

Cît privește cimitirul turcesc, el există și azi în partea de sud-vest a așezării. Aici pot fi văzute, refolosite ca pietre de mormînt, blocuri prelucrate, elemente arhitecturale ale unor construcții de epocă grecească și romană sau romano-bizantină.

Din aceleași vremuri provine probabil și conducta de apă din tuburi ceramice prinse cu mortar, care avînd o direcție vest-est, ajungea pe malul lacului. Ea a fost descoperită pe o distanță de cîteva metri cu prilejul săpă-

³³ Cercetările arheologice de pînă acum fiind orientate mai ales asupra aglomerărilor antice sau medievale timpurii, cunoaștem prea puțin ceramica și în general cultura materială a Dobrogei din perioada otomană.

³⁴ T. Mateescu, *op. cit.*, p. 323; 333–334; 342; Anca Ghiță, *op. cit.*, p. 83 și nota 60.

turilor pentru fundația turnului de apă al fabricii amintite, iar un tub întreg ne-a fost înmănat de un sătean ca mărturie a faptului că surprinsese un alt tronson al conductei în ograda sa. Se știa demult, dealtfel, că pe teritoriul satului Vadu au existat mai multe așezări începînd din epoca grecească. Vasile Pârvan a publicat unele inscripții găsite la Vadu (1924), iar Radu Vulpe menționa (1935) prezența unei fortificații romane tîrzii în marginea satului³⁵. Din repertoriul arheologic inedit (județul Constanța) al Institutului de arheologie aflăm că vechi cercetări de suprafață au dus la concluzia existenței a două cetăți de piatră pe marginea lacului³⁶. Una dintre ele trebuie să fie cea numită și azi „cetatea de la Ghiaurchioi”. Dealtfel locul este propice pentru construirea unei cetăți, promontoriul fiind ferit de inundații și apărat în mod natural de apele ce-l încunjoră din trei părți.

Printre materialele recoltate de noi pe colina Ghiaurchioi se află două-trei fragmente grecești și romane, majoritatea materialelor fiind însă de epocă medievală tîrzie. Ceea ce nu înseamnă că nu există viețuire anterioară. Un sondaj efectuat în 1952 de colectivul de la Histria în punctul respectiv a documentat existența unui strat arheologic bogat, cu niveluri din epocă grecească arhaică, elenistică, romană, prefeudală și medievală. Cu același prilej au fost descoperite și câteva locuințe-bordeie apreciate atunci ca aparținînd epocii prefeudale și moderne³⁷ (medievale tîrzii).

Situația în teren se dovedește a fi deci întocmai cu cea oferită de informațiile scrise.

Tudor Mateescu își încheia studiul, acum un deceniu, exprimîndu-și speranța că rîndurile domniei sale vor constitui poate un început pentru cercetările viitoare. Aceste câteva note ar putea fi considerate o continuare, dar destul de firavă căci — sîntem convinși — numai investigații arheologice ample, organizate, în cadrul unui colectiv de specialiști, vor putea completa acele numeroase „pete albe” din istoria așezărilor de la Vadu, deci și din istoria Dobrogei medievale.

NOTES DE TOPOGRAPHIE MÉDIÉVALE DOBROUDJÉENNE

RÉSUMÉ

La plus ancienne carte nautique connue jusqu'à ce jour — celle de Pise — mentionne sur la côte occidentale de la mer Noire, au nord de Caliacra, trois noms : *Pangalia*, *Costanza* et *Zanavarda*. Les auteurs du présent article s'occupent de l'identification de *Zanavarda*, qui apparaît sur toutes les cartes nautiques ultérieures, ainsi que sur les portulans grecs plus récents. Après avoir passé en revue les tentatives précédentes de localisation, ils arrivent à la conclusion que la plus plausible est celle

³⁵ V. Pârvan, ARMSI, seria 3, tom 2, (1923—1924), 1924, p. 78—82; Radu Vulpe, *Analele Dobrogei*, 16, 1935, p. 185.

³⁶ Manuscrisul repertoriului se află în arhiva Institutului de arheologie. Vocea „sat-Vadul” a fost întocmită înainte de 1952.

³⁷ SCIV, 4, 1953, 1—2, p. 145—146.

de W. Tomaschek et de Tudor Mateescu, identifiant Zanavarda à Karaharman.

Karaharman a été au moyen âge une ville et un port sur la mer Noire, au niveau de la bouche d'extrême sud du Danube, entre le rivage de la Dobroudja et l'île de Chituc, qui a existé jusque vers la fin du XVIIIe siècle ; dans les documents cartographiques de ce siècle, la ville apparaît exactement à la place occupée autrefois par Zanavarda. En faveur de cette identification les auteurs apportent de nouveaux arguments tirés des portulans grecs du XVIe siècle (qui reproduisent les situations du XIVe siècle), ainsi que des résultats d'une exploration sur le territoire du village de Vadu (dép. de Constanța), où se sont développés jusqu'au début du XIXe siècle la ville, le port et la forteresse de Karaharman. Ils ont utilisé également les résultats des recherches archéologiques plus anciennes, y compris un sondage pratiqué sur la colline de Ghiaurchioi. Autant les investigations anciennes que celles plus récentes attestent l'existence de plusieurs établissements qui se sont succédé depuis l'époque archaïque jusqu'à la fin du moyen âge.

En conclusion, les auteurs expriment leur espoir que les recherches archéologiques ultérieures apporteront de nouvelles lumières tant à l'histoire des établissements de Vadu qu'en général à l'histoire de la Dobroudja médiévale (période ottomane), encore si peu connue.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. Karaharman et ses environs (d'après Tudor Mateescu).